

Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ

ВІНІЧУК МАРІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК [351.863 (477): 351.84] (043.3)

**СОЦІАЛЬНА КОМПОНЕНТА
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Спеціальність 21.04.01 – економічна безпека держави
(економічні науки)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Львів – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі економіки та економічної безпеки Львівського державного університету внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Флейчук Марія Ігорівна,
Львівська комерційна академія Центральної спілки
споживчих товариств України,
професор кафедри міжнародних економічних відносин

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Мартинюк Володимир Петрович,
Тернопільський національний економічний
університет,
завідувач кафедри фінансово-економічної безпеки та
інтелектуальної власності

кандидат економічних наук
Венцовський Дмитро Юрійович,
Національний інститут стратегічних
досліджень, м. Київ,
завідувач сектору зовнішньоекономічної безпеки

Захист дисертації відбудеться 21 квітня 2016 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.725.04 у Львівському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 79008, м. Львів, вул. Кривоноса, 1, ауд. 207.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Львівського державного університету внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Автореферат розіслано 17 березня 2016 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

С. І. Мельник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. За фактичної зміни світового порядку, трансформації структури глобальної економіки, загострення військових конфліктів у різних куточках світу проблеми, пов'язані зі забезпеченням економічної, зокрема й соціальної безпеки (СцБ), набувають особливої актуальності для країн із різним рівнем розвитку. Про це свідчить й визначення у 2015 р. серед цільових орієнтирів порядку денного Генеральної асамблеї ООН під назвою «Цілі сталого розвитку до 2030 року» низки питань, що безпосередньо знаходяться у площині соціальної компоненти економічної безпеки, а саме – викорінення злиднів та голоду, забезпечення всезагального доступу до освіти та соціальної рівності.

В Україні наведені тенденції поглиблюються ще й негативними наслідками дії низки внутрішніх чинників, зокрема: неефективністю та недосконалістю державної політики стосовно регулювання доходів населення; зниженням купівельної спроможності; істотною тінізацією економіки і високим рівнем корупції; посиленням проблем майнової нерівності в країні; зниженням обсягів експорту; недостатнім розвитком внутрішнього ринку та підвищенням імпортозалежності, особливо в енергетичній сфері; деградацією більшості суспільних інститутів в Україні; анексією АР Крим та воєнними діями у Східних областях.

В умовах поєднання сучасних тенденцій трансформації глобального та національного характеру проблема соціального захисту населення потребує ґрунтовного дослідження й оперативного використання комплексу адекватних принципів, методів, чинників та інструментів забезпечення соціальної стабільності. Сучасні посттрансформаційні та інтеграційні процеси в Україні вимагають економічного підґрунтя для забезпечення належного рівня якості життя, високих показників зайнятості, захищеності соціально вразливих верств населення. Особливу увагу слід приділити розробці ефективної соціальної політики з метою гарантування економічної безпеки держави (ЕБД), збереження її незалежності та конкурентоспроможності. Це, своєю чергою, спонукає до активізації наукових досліджень у цій сфері, що й обумовило вибір теми дисертаційної роботи.

Проблемам зміцнення ЕБД, визначенню її індикаторів і загроз, формуванню довготермінової стратегії економічної безпеки України присвячені праці таких учених, як: В. Андрійчук, Г. Аніловська, З. Варналій, Т. Васильців, Д. Венцковський, О. Власюк, В. Геєць, В. Горбулін, Я. Жаліло, З. Живко, В. Засанський, І. Запатріна, А. Качинський, А. Кудряченко, Е. Лібанова, В. Мартинюк, В. Мунтіян, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Предборський, С. Пирожков, І. Ревак, А. Сухоруков, Р. Тринько, В. Шлемко та ін. Суттєвий внесок у вивчення питань соціально-економічного розвитку та СцБ здійснили вітчизняні (О. Барановський, Т. Вахненко, А. Гальчинський, Я. Гончарук, М. Єрмошенко, О. Іляш, Е. Крихтін, І. Мойсеєнко, А. Мокій, Я. Пушак, У. Садова, Л. Семів, Л. Томаневич, М. Флейчук, В. Франчук, Л. Яремко) та зарубіжні (Е. Алтінс фон Гейсау, П. Боулдер, Е. Брукінг, Л. Едвінссон, А. Вестінг, Е. Гудвін, С. Дурнхам, Р. Шеннон) вчені.

Водночас на сучасному етапі й досі існує чимало суперечок щодо визначення ролі та місця соціальної компоненти ЕБД. Відтак, попри вагомий доробок зарубіжних та вітчизняних учених, і надалі доцільним є поглиблення

досліджень у цій сфері, особливо у контексті реалізації стратегії зміцнення економічної безпеки, посилення національної конкурентоспроможності держави та, як наслідок, стабільності соціально-економічного розвитку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Львівського державного університету внутрішніх справ у межах наукових тем: «Економічна безпека України: стан, проблеми та шляхи вирішення» (номер державної реєстрації 0109U007852), «Економіка і безпека: стан, проблеми і перспективи» (номер державної реєстрації 0109U097852), «Фінансово-бюджетні механізми забезпечення фінансової безпеки держави» (номер державної реєстрації 0109U007856), «Стратегія сталого розвитку економіки: теорія і практика» (номер державної реєстрації 0112U007496) та Республіканського вищого навчального закладу «Кримський гуманітарний університет»: «Методологія та практика управління організаційно-економічними системами» (номер державної реєстрації 0112U003074).

Мета і задачі дослідження. Метою роботи є наукове обґрунтування теоретичних засад і методико-прикладних рекомендацій щодо напрямів використання соціальної компоненти для зміцнення економічної безпеки України.

Досягнення зазначеної мети передбачало постановку та вирішення таких основних завдань:

- окреслити теоретичні засади дослідження еволюції поглядів на соціальну функцію державного управління;
- розкрити теоретичні аспекти соціальної функції розвитку держави у період трансформацій;
- визначити місце соціальної компоненти в системі ЕБД;
- систематизувати та оцінити загрози соціальній сфері на макрорівні;
- узагальнити та доповнити методи визначення рівня СцБ;
- оцінити динаміку та структуру грошових доходів населення як інструменту регулювання СцБ;
- окреслити пріоритетні напрями державної політики у контексті підвищення соціальних стандартів;
- запропонувати трактування категорії середнього класу населення як основи стабільності соціально-економічної системи;
- розробити концептуальні засади стратегії забезпечення СцБ України.

Об'єктом дослідження є процес регулювання соціальної компоненти економічної безпеки держави.

Предмет дослідження – теоретико-методичні та прикладні засади зміцнення соціальної компоненти економічної безпеки України.

Методи дослідження. Методологічною і теоретичною основою дисертаційної роботи є положення теорій економічного зростання, глобалізації, тінізації економіки, перехідних економічних систем, неінституціоналізму. У дисертації, зокрема, використано методи: системного аналізу та теоретичного узагальнення (для розширення категорій «соціальна безпека», «середній клас», «загрози економічній безпеці держави» з метою удосконалення понятійного апарату) – підрозділи 1.1, 1.3, 2.1; компаративного аналізу та синтезу (для дослідження еволюції поглядів на соціальну функцію державного управління) – підрозділи 1.1, 3.1; історико-логічний (для дослідження формування грошових доходів

населення) – підрозділи 2.3; функціонально-системного підходу (для систематизації підходів до оцінювання рівня СцБ, консолідації фінансових ресурсів держави для підвищення соціальних стандартів) – підрозділи 2.2, 3.1, 3.2; графічний метод; багатофакторного регресійного аналізу, векторної авторегресії, методу нечітких множин (для виявлення впливу основних макроекономічних показників на рівень економічної безпеки та якість життя) – підрозділ 2.2; багатовимірного статистичного (кластерного) аналізу (для групування регіонів за показниками соціально-економічного розвитку) – підрозділ 2.1; методу огортаючих даних (DEA) (для визначення ефективності використання макроекономічних показників для забезпечення відповідного рівня СцБ України) – підрозділи 2.3, 3.3.

Інформаційну базу дослідження становлять праці вітчизняних і зарубіжних науковців, законодавчі акти та нормативно-розпорядчі документи, офіційні дані Державної служби статистики України, Світового центру даних, статистична інформація окремих країн та міжнародних організацій, періодичні видання, матеріали міжнародних конференцій, семінарів тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в комплексному дослідженні й удосконаленні теоретичних засад та розробці прикладних рекомендацій щодо напрямів зміцнення соціальної компоненти економічної безпеки України у контексті забезпечення соціальної стабільності та відповідної якості життя населення.

Основні результати, що містять наукову новизну, полягають у такому:

удосконалено:

– змістовне наповнення категорії «соціальна безпека держави», яку окреслено як стан розвитку та властивість досягнення відповідних соціальних стандартів, при яких нейтралізуються внутрішні й зовнішні загрози у соціальній сфері та забезпечується достатній рівень життя населення, що, на відміну від існуючих підходів, дало змогу уточнити об'єкт безпеки (соціальна сфера), а, отже, чіткіше пояснювати процеси взаємодії компонент СцБ та розробити відповідний інструментарій зміцнення ЕБД;

– концептуальні підходи до оцінки показника СцБ через доповнення офіційних Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України додатковими показниками (середньомісячна номінальна зарплата; частка населення зі сукупними витратами, нижчими від 75% медіанного рівня сукупних витрат (рівень бідності); наявність житлового фонду в середньому на одну особу; індекс людського розвитку; чисельність і частка середнього класу; рівень безробіття; рівень середньорічних номінальних грошових доходів на одну особу; індекс якості життя; багатовимірний індекс бідності; індекс гендерної нерівності; індекс гендерного розвитку; рівень тінізації економіки; індекс сприйняття корупції в соціальній сфері), що, порівняно з наявними підходами, дозволяє здійснити комплексний моніторинг досліджуваного явища та завчасно формувати заходи з мінімізації негативних впливів;

– основи моніторингу ступеня тінізації соціально-економічних відносин через запровадження індексу сприйняття корупції в соціальній сфері, що розраховується з урахуванням видатків на відповідну сферу (у тому числі у межах тендерних закупівель) у розрахунку до ВВП, кількості порушених кримінальних справ та чисельності осіб, притягнених до відповідальності, що, на відміну від

традиційного підходу, дає змогу обґрунтувати причинно-наслідковий зв'язок між зниженням рівня СцБ та незрілістю системи державного управління;

– методичні засади боротьби з бідністю, а саме доведено необхідність застосування, на відміну від описаних у наукових джерелах, комплексу таких інструментів, як розробка та реалізація Стратегій сталого розвитку громад у контексті реформи децентралізації, введення податку на розкіш, підвищення соціальних стандартів через адресність соціальної підтримки у грошовій формі (а не надання пільг окремим категоріям населення); запровадження спеціалізованих освітніх програм та програм розвитку сільської медицини, у тому числі у депресивних регіонах, що дає можливість врахування інтересів різних соціальних груп та оптимізації використання фінансових активів держави;

дістали подальший розвиток:

– систематизація деструктивних наслідків виникнення ризиків у соціальній сфері (ризик безробіття, бідності, безпритульності, соціальної дезінтеграції, не-виплати заробітної плати, пенсій і стипендій; зубожіння населення; тінізації відносин у всіх сферах економіки, поширення корупції тощо), які доцільно вважати ключовими загрозами не лише економічній, але й національній безпеці України, що проявляються у формі соціальних збурень, скорочення політичних циклів, посилення зовнішніх загроз та небезпек, що сприятиме виявленню ентропії системи в умовах прискорення соціально-економічної трансформації зі збереженням низьких показників рівня якості життя населення, продуктивності та оплати праці, культурного рівня розвитку населення, психології «соціального утримання» тощо;

– підходи до розрахунку порогових значень показників рівня життя населення з допомогою обґрунтування необхідності урахування офіційною методикою при визначенні споживчого кошика, на відміну від поточної практики (при якій беруться до уваги лише доходи та витрати населення), таких показників якості життя, як: ВВП на одну особу; індекс сприйняття корупції; рівнів бідності, освіти, медичного обслуговування, зайнятості населення, забезпечення житлом, що дає змогу комплексно дослідити індикатори соціальної компоненти ЕБД у сфері соціального захисту населення та боротьби зі соціальною нерівністю;

– інструментарій дослідження чинників та факторів динаміки впливу й взаємозв'язку показників соціальної компоненти економічної безпеки та розвитку держави, зокрема запропоноване використання: методу огортаючих даних (DEA) для визначення ефективності боротьби з бідністю; нелінійного програмування з метою доведення істотного впливу рівня СцБ не лише на рівень економічної безпеки, але й якість життя громадян; нечітких множин, векторної авторегресії для дослідження чинників впливу на рівень економічної та, зокрема, СцБ;

– розрахунок та прогнозування динаміки інтегрального рівня СцБ з урахуванням пропонованих автором показників та доведено вірогідність зниження цього індикатора у найближчі роки, що вимагає негайного втручання державних регуляторів та обґрунтовує необхідність суттєвого коригування і поглиблення реформ у соціальній сфері, підвищення ефективності надання соціальної допомоги та гарантування соціального захисту;

– теоретичні та прикладні засади формування державної політики через пропозицію розробки Стратегії соціальної безпеки України, у межах реалізації якої

передбачено такі етапи: 1) вибір соціальних пріоритетів; визначення мети, місії, напрямів та цільових орієнтирів Стратегії (підвищення рівня та якості життя населення; зниження соціальної напруги в державі шляхом забезпечення ефективної діяльності суспільних і ринкових інститутів в контексті захисту населення від зовнішніх та внутрішніх загроз; запровадження в нашій державі європейських стандартів життя та вихід України з соціально-економічної кризи); 2) систематизація та оцінка загроз СцБ держави; 3) досягнення порогових значень соціальних індикаторів із визначенням конкретних часових періодів; 4) дослідження співвідношення бюджетних та небюджетних коштів на фінансування соціальної сфери, що доцільно враховувати при створенні моделі соціально-економічного розвитку України та оперативних і стратегічних програм її реалізації.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що теоретичні й концептуальні напрацювання становлять основу визначення стратегічних пріоритетів та ефективної державної політики регулювання соціальної компоненти економічної безпеки України. Результати наукових досліджень, зокрема пропозиції щодо зміцнення соціальної компоненти ЕБД, знайшли відображення під час розробки аналітичних матеріалів Регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень у м. Львові (довідка № 1/35 від 02.12.2014 р.). Напрацювання здобувача використано у навчальному процесі, зокрема під час лекційних та семінарських занять із навчальних дисциплін «Соціально-економічна безпека», «Основи економічної безпеки», «Теорія безпеки соціальних систем», «Комплексне забезпечення економічної безпеки» для студентів Львівського державного університету внутрішніх справ (акт № 42 від 5.11.2015 р.) і викладання курсів «Управління соціальним капіталом» та «Ілєгалізація економічної діяльності» для студентів Львівської комерційної академії спеціальності «міжнародні економічні відносини» (довідка № 926/01-1.08 від 31.12.2015р.). Розробки дисертанта у сфері соціальної компоненти економічної безпеки України застосовуються у практичній діяльності Управління Пенсійного фонду України в Личаківському районі м. Львова (довідка від 15.12.2013 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові результати, висновки і пропозиції, що містяться у роботі, обґрунтовані автором на підставі здійснення особистих досліджень. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі використано лише ті положення та ідеї, які є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи оприлюднено на 26 комунікаційних заходах, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Облік як інформаційна система для економічної безпеки підприємств у конкурентному середовищі» (Тернопіль, 25–26 листопада 2010 р.); міжкафедральному науковому семінарі «Бюджетна політика України в умовах формування нового бюджетно-податкового законодавства» (Львів, 17 січня 2011 р.); V Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансова система держави: проблеми та перспективи розвитку» (Київ, 30–31 березня 2011 р.); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Naukowa myśl informacyjnej powieki – 2011» (Перемишль, Республіка Польща, 7–15 березня 2011 р.); Міжвузівській науково-практичній конференції «Фінансова безпека економічних

систем» (Львів, 27 січня 2012 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Aktualne problemy nowoczesnych nauk – 2012» (Перемишль, Республіка Польща, 7–15 червня 2012 р.); XVII Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективи розвитку економіки України: теорія, методологія, практика» (Луцьк, 29–30 травня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна економічна наука: теорія та практика» (Одеса, 26–27 жовтня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання сучасної економічної науки» (м. Дніпропетровськ, 16–17 листопада 2012 р.); 8-й Міжнародній науковій практичній конференції, «Бъдещето въпроси от света на науката» (БялГрад, Болгарія, 17–25 грудня 2012 р.); II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Перспективи розвитку економіки в ринкових умовах» (Мукачеве, 15–16 березня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Формування соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах суспільних трансформацій» (Чернівці, 18–19 квітня 2013 р.); XVIII Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективи розвитку економіки України: теорія, методологія, практика» (Луцьк, 29–30 травня 2013 р.); X Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальные проблемы управления экономикой региона» (Санкт-Петербург, РФ, 23–24 травня 2013 р.); III Міжнародній науковій конференції молодих учених «Актуальные проблемы и направления социально-экономического развития Республики Беларусь» (Мінськ, Білорусь, 24 травня 2013 р.); Міжвузівській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми економічної безпеки в контексті трансформації ринкової економіки» (Львів, 12 грудня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегія розвитку світової економіки в умовах глобалізації» (Черкаси, 27–28 грудня 2013 р.); звітній науковій конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні» (Львів, 17 жовтня 2014 р.); на засіданні «круглого столу» «Вплив політичних циклів на якість життя та рівень щастя в Україні» (Львів, 29 березня 2013 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Информатика, математическое моделирование, экономика» (Смоленськ, РФ, 22 квітня 2013 р.); Всеросійській науково-практичній конференції «Роль регионов в условиях цивилизационного выбора России: исторический опыт, проблемы, перспективы» (Уфа, РФ, 17 травня 2013 р.); V Міжнародній науково-практичній конференції «Информатика, математическое моделирование, экономика» (Смоленськ, РФ, 11–15 травня 2015 р.) та ін.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 40 наукових праць (33 одноосібно), зокрема 2 колективні монографії, 8 статей у наукових фахових виданнях, 1 стаття в українському виданні, яке включене до міжнародних наукометричних баз, 2 статті в інших наукових виданнях, 9 праць у зарубіжних виданнях, 18 публікацій за матеріалами конференцій, загальним обсягом 10,36 друк. арк., з яких автору належить 10,02 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 218 сторінок, із них основний текст – 176 сторінок. Список використаних джерел (212 найменувань) викладено на 19 сторінках, додатки (всього 13) розміщено на 23 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, наведено наукову новизну, описане практичне застосування отриманих результатів, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, сформульовано мету та основні завдання дисертації, окреслено зв'язок роботи з науковими програмами, темами і планами.

У **Розділі 1 «Теоретичні основи аналізу соціальної компоненти економічної безпеки держави»** визначено сутність соціальної компоненти національної економічної безпеки як такого стану розвитку держави, за якого досягається нейтралізація загроз у соціальній сфері та забезпечується достатній рівень життя населення; розкрито тлумачення категорії «соціальна безпека держави», охарактеризовано чинники впливу на її рівень; проаналізовано еволюцію поглядів на соціальну функцію державного управління; розглянуто теоретичні аспекти соціально-економічного розвитку у період трансформацій.

На основі детального ретроспективного аналізу світового досвіду та дослідження поточних тенденцій соціально-економічного розвитку України доведено, що забезпечення СцБ відбувається за умов дотримання національних інтересів, зокрема основним пріоритетом держави у цій сфері визначено підвищення рівня якості життя її громадян. Соціальну безпеку вітчизняні та зарубіжні науковці розглядають на різних рівнях ієрархії управління: держави, регіону, підприємства, особи. В системі національної безпеки соціальна компонента посідає ключове місце та, згідно з Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» від 29 жовтня 2013 р. № 1277, є одним із п'ятнадцяти складових ЕБД. Як зазначено у дослідженні, суспільне багатство створює об'єктивну основу формування системи СцБ як на загальнонаціональному, так і на регіональному рівнях. Дієвість системи СцБ визначається через ефективність функціонування системи соціального захисту і статусу індивіда. Якщо систему соціального захисту держава формує щодо тих категорій громадян, які самостійно не можуть досягти необхідного добробуту, то система соціальних статусів створюється стосовно всіх категорій населення, що беруть, тією чи іншою мірою, участь у виробництві суспільного багатства, оскільки це передбачено концепцією соціальної стратифікації, тобто нерівності статусів.

Загалом, як доведено у роботі на основі теоретичних розвідок у межах безпекознавчих підходів, економічна безпека здатна розвиватися лише у площині забезпечення соціально необхідних умов відтворення суспільного продукту, у системі складних зв'язків і взаємозалежностей, зумовлених структурою суспільства, глибиною соціальних суперечностей та об'єктивними можливостями їх подолання засобами економічної політики. Сьогодні досягнення достатнього рівня СцБ належить до першочергових пріоритетів країн, що вирішують різноманітні завдання економічного розвитку та функціонування. Окреслені нами чинники впливу на соціальну компоненту ЕБД – інституційні та економічні (рис. 1) – характеризуються взаємозалежністю і спрямовані на забезпечення достатнього рівня якості життя усього суспільства та кожного індивіда зокрема.

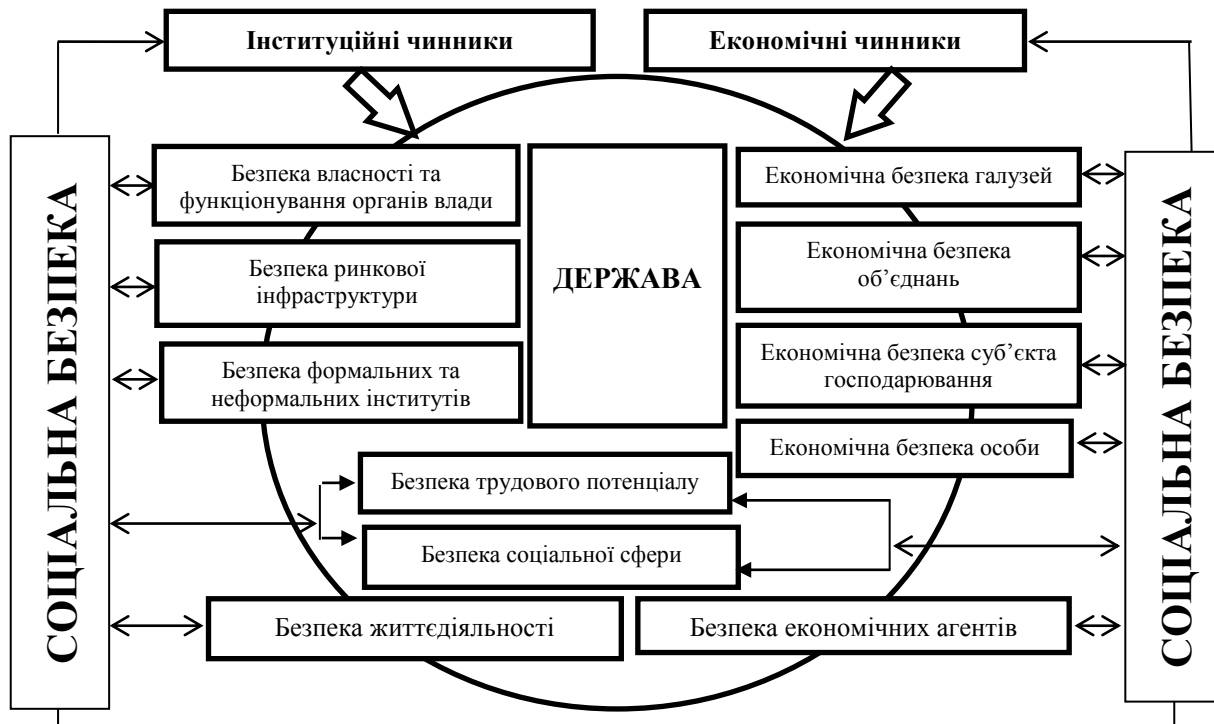

Рис. 1 Чинники впливу на соціальну компоненту економічної безпеки держави

Соціальна безпека, як свідчать результати використання у дисертації методів системного аналізу та теоретичного узагальнення, а також теорії неоінституціоналізму, виникає як феномен у процесі вирішення суперечності між такою об'єктивною реальністю, як небезпека, і потребою соціального індивідуума, соціальних груп і спільнот запобігти їй, локалізувати чи усунути наслідки небезпеки, реалізувавши свої соціальні інтереси найадекватнішими засобами. Під соціально-безпечним суспільством розуміємо такий стан, за якого можна гарантувати достатній рівень якості життя, гармонійний і належний розвиток особистості. Проте дослідження феномена СцБ не можна обмежувати лише розглядом цього питання з точки зору безпеки індивідуума. Основні проблеми СцБ мають охоплювати також соціальну безпеку суспільства і держави.

Вітчизняні дослідники проблематику СцБ вбачають у розгляді соціального розвитку на усіх рівнях – від держави і суспільства до сім'ї та індивіда, а соціальні інтереси людини визнають лише ті, які не суперечать державним. Водночас, західним науковцям, з якими ми погоджуємося, притаманна інтерпретація цієї категорії з погляду на загрози й умови діяльності саме людини, яку розглядають крізь призму тріади гуманістичних концепцій: людського капіталу, людського розвитку та безпеки особи, а державні інтереси вважаються похідними від реалізації прав людини.

В Україні ж основні критерії СцБ визначаються цілями соціальної політики, спрямовані на захист найвразливіших прошарків населення, на підтримку незаможної частини суспільства, подолання бідності, створення сприятливих умов для розвитку соціальної сфери, на задоволення соціальних потреб і реалізуються через механізми соціального захисту населення, що вимагає перегляду та глибшого обґрунтування.

У Розділі 2 «Соціальна політика в стратегії забезпечення економічної безпеки держави» систематизовано та оцінено загрози соціальній сфері на макрорівні, за авторською методикою розраховано рівень СцБ України та визначено чинники її динаміки, а також взаємозв'язок цієї категорії з рівнем ЕБД.

На основі функціонально-системного підходу у роботі встановлено, що процес забезпечення СцБ охоплює: оцінку загроз соціальній безпеці, що мають політико-правовий характер; оцінку поточного рівня СцБ; оцінку ефективності запобігання ймовірній шкоді від негативних дій різних чинників; планування комплексу заходів із забезпечення СцБ і розробку рекомендацій стосовно його реалізації; бюджетне планування практичної реалізації пропонованого комплексу заходів тощо. Висвітлені міркування дають підстави для формулювання системи індикаторів СцБ та їх порогових значень згідно з офіційними Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, проте, результати економетричних регресійних оцінок та використання інструментів нечіткої логіки дають підстави стверджувати про неадекватність поточної Методики реальній ситуації у нашій державі стосовно соціальної компоненти ЕБД. Таким чином, для відображення поточної соціально-економічної ситуації в Україні нами запропоновано доповнення множини показників офіційної Методики із урахуванням вагових коефіцієнтів (табл. 1) для здійснення комплексного аналізу досліджуваного явища.

Таблиця 1

Індикатори стану соціальної безпеки України у 2010–2014 рр.

№	Індикатор	Одиниця виміру	Порогове значення X_{opt}	Фактичний стан				
				Роки				
2010								
2011								
2012								
2013								
2014								
<i>ДОДАТКОВІ ПОКАЗНИКИ ДО ОФІЦІЙНОЇ МЕТОДИКИ МІНЕКОНОМРОЗВИТКУ, ВІДПОВІДНО ДО АВТОРСЬКОГО ПІДХОДУ</i>								
1.	Середньомісячна номінальна зарплата	грн./дол. США	не менше, ніж 633,9	2239/281,3	2633/329,5	3026/378,7	3265/408,6	3480/292,9
2.	Частка населення зі сукупними витратами, нижчими від 75 % медіанного рівня сукупних витрат (рівень бідності)	%	не більше, ніж 25	24,1	24,3	25,5	24,5	25,0
3.	Наявність житлового фонду в середньому на одну особу	м ²	не менше, ніж 25	23,3	23,5	23,7	23,8	22,5
4.	ІЛР (за даними ПРООН)	індекс	не менше, ніж 0,900	0,710	0,729	0,740	0,734	0,735
5.	Чисельність і частка середнього класу	%	не менше, ніж 50	29,1	22,2	23,6	22,0	9,0
6.	Рівень безробіття (за методологією МОП)	%	не більше, ніж 10	8,1	7,9	7,5	7,2	9,3
7.	Рівень середньорічних номінальних грошових доходів на одну особу	тис. грн.	не менше, ніж 60	24,0	27,8	32,0	34,1	35,7
8.	Індекс якості життя	індекс	10	3,652	5,032	5,032	4,980	5,032
9.	Багатовимірний індекс бідності	індекс	1	н.д.*	н.д.	0,022	0,002	0,001
10.	Індекс гендерної нерівності	індекс	1	н.д.	н.д.	0,338	0,326	0,286
11.	Індекс гендерного розвитку	індекс	1	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	1,012
12.	Рівень тінізації економіки до офіційного ВВП	% до обсягу ВВП	не більше, ніж 20	37,4	44	32	35	41
13.	Індекс сприйняття корупції в соціальній сфері	індекс	не менше, ніж 5 (максимум 10)	2,4	3,1	1,9	2,3	2,5
14.	ІНТЕГРАЛЬНИЙ ПОКАЗНИК СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ (ЗА МЕТОДИКОЮ МІНЕКОНОМРОЗВИТКУ)	%	100	67,1	68,8	68,8	66,1	62,5
15.	ІНТЕГРАЛЬНИЙ ПОКАЗНИК СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ (ЗА АВТОРСЬКОЮ МЕТОДИКОЮ)	%	100	31,4	37,1	30,9	30,5	27,5

Розраховано за даними Державної служби статистики України, МВФ, СБ. *Примітка: н.д. – немає даних

Із рисунка 2 очевидно що, інтегральні показники СцБ істотно різняться за офіційною та авторською методиками (у 2014 р. – у 2,2 раза). Проте подібним у цих підходах є те, що останнім часом спостерігається низхідна динаміка. На основі трендової моделі (апроксимації) з використанням пакету Excel можемо спрогнозувати вірогідне подальше зниження рівня СцБ до близько 10 % у

2018 р., що, насамперед, спричинено найбільш несприятливим впливом погіршення показника зайнятості населення та скороченням обсягів фінансування зі зведеного бюджету потреб освіти та охорони здоров'я в умовах гострої нестачі фінансових ресурсів для інвестування в національну економіку, що, значною мірою, також пов'язане з поглибленням соціально-економічної кризи та військовими діями на Сході України.

Дослідження чинників впливу на рівень економічної та, зокрема, СцБ з використанням програмного пакету Statistica 6,0, у роботі проведено за допомогою векторної авторегресії (логарифмовані дані впродовж 2000–2014 рр.), що дає змогу відстежити системний зв'язок між цими поняттями.

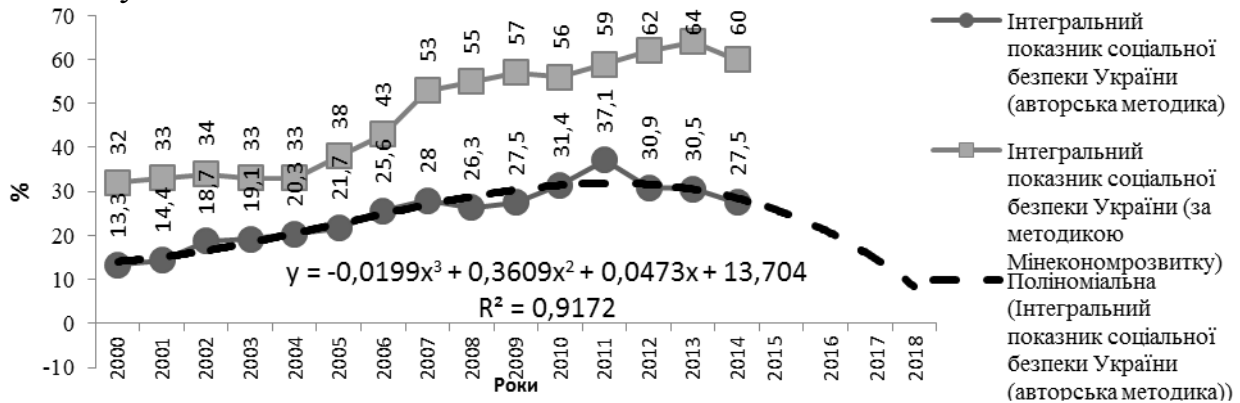

Рис. 2 Динаміка інтегрального показника соціальної безпеки України, розрахованого за авторською методикою та методикою Мінекономрозвитку, 2000–2018 рр. (2015–2018 рр. – прогнольні оцінки)

Розраховано за даними Державної служби статистики України, СБ, МВФ

Авторегресійна модель (VAR) є статистично значущою, про що свідчать показники кореляції ($R=0,94$); скорегований коефіцієнт детермінації $R^2=0,91$; F-критерій Фішера $F(25,29)=67,11$ та коефіцієнт Дарбіна–Уотсона (1,93) (рівняння 1). Результати аналізу дають підстави для висновку, що зростання рівня корупції має однаково негативний вплив (обернено пропорційний) на рівень як економічної, так і СцБ. Відповідні показники регресії становлять $-2,43$ та $-3,79$. Причому в останньому випадку вплив є значно сильнішим. Аналогічна ситуація й у випадку політичних циклів (за фіктивну змінну розглянуто факт проведення чергових та позачергових виборів на різних рівнях ієрархії управління) ($-4,73$ та $-2,32$).

$$\left\{ \begin{array}{l} SS= \quad 12,43 \quad +2,54SS_{(t-1)} \quad -3,79Corr \quad -2,32Policy \quad +0,47Shadow \quad (1) \\ \quad \quad (17,29)** \quad (8,98)** \quad (21,95)** \quad (26,31)** \quad (5,32)* \\ ES= \quad 25,16 \quad +2,16ES_{(t-1)} \quad -2,43Corr \quad -4,73Policy \quad -2,14Shadow \\ \quad \quad (22,14)** \quad (13,59)* \quad (34,29)** \quad (16,24)** \quad (10,41)* \end{array} \right.$$

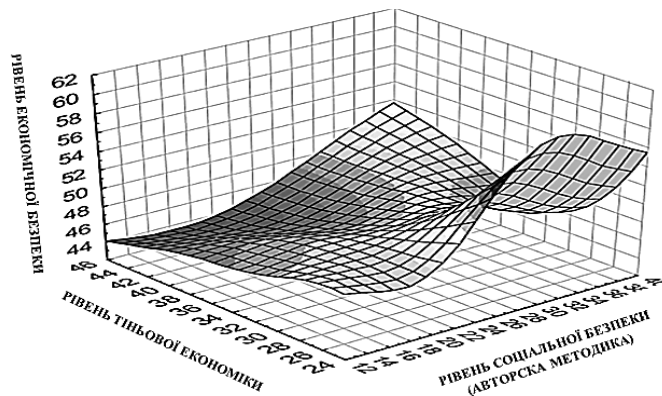
$$R=0,94; R^2=0,91; F(25,29)=67,11; DW=1,93,$$

де SS – рівень соціальної безпеки (%); ES – рівень економічної безпеки держави (%); $Corr$ – рівень сприйняття корупції (за Transparency International); $Policy$ – політичні цикли (фіктивна змінна); $Shadow$ – рівень тіньового сектора (% від обсягу офіційного ВВП); t – часовий лаг. Розраховано за даними Державної служби статистики України, СБ, МВФ

Контраверсійна ситуація спостерігається щодо незалежної змінної «рівень тіньової економіки». Якщо у відношенні до ЕБД вплив є однозначно негативним (коефіцієнт регресії $-2,14$), то стосовно СцБ простежується незначний прямо

пропорційний зв'язок (0,47), що можна пояснити частково позитивним впливом тінізації економіки лише у короткостроковому періоді (зважаючи на зменшення соціальної напруженості через часткову зайнятість населення у тіньовому секторі), проте у стратегічній перспективі тінізація породжує істотні деформації та диспропорції і є загрозою не лише економічній, а й національній безпеці загалом, що й підтвердилося соціальним підґрунтям Революції Гідності.

Отже, як доведено у дисертації з використанням економетричних методів, зростання корупції, тінізації, надмірний вплив політичних циклів збільшують рівень соціальної напруги (відтак, знижуються показники СцБ), зменшують доходи населення (або, ймовірніше, перерозподіляють їх на користь невеликої частки суспільства) та гальмують соціально-економічний розвиток держави загалом, знижуючи якість життя в країні. Про це також свідчать результати дослідження з використанням інструментів нелінійного програмування (синусоїдальна модель, статистичний пакет Surxpt 5,0) при оцінці взаємозв'язку між СцБ та якістю життя в Україні (за прогнозними даними, якщо рівень СцБ знизиться до 9 %, то індекс якості життя зменшиться з 5,032 – у 2015 р. до 3,162 – у 2018 р., що відповідає показникам країн «третього світу»), а також методики нечіткої логіки (пакет MathLab 6.0) при визначенні взаємозв'язку рівня тіньової економіки, соціальної та економічної безпеки (рис. 3).

Рис. 3 Взаємозв'язок між рівнем соціальної (авторська методика), економічної безпеки та тіньової економіки в Україні, 2000–2018 рр.¹

Розраховано за даними Державної служби статистики України, СБ, МВФ

Результати аналізу свідчать, що підвищення показника ЕБД істотно залежить від висхідної динаміки рівня СцБ та детінізації економіки. Таким чином, аналіз основних показників соціально-економічного розвитку України переконливо підтверджує загострення проблем, що стосуються СцБ. Для адекватної протидії загрозам СцБ України необхідно спрямувати зусилля на детінізацію економіки та зайнятості населення, легалізацію підприємництва, розвиток промисловості й аграрного сектора економіки, зниження рівня корумпованості суспільства, що сприятиме підвищенню обсягів надходжень до бюджету, зниженню інфляції та безробіття, підвищенню рівня зайнятості, а відтак, матиме позитивний вплив на динаміку основних макроекономічних показників.

У Розділі 3 «Формування Стратегії зміцнення соціальної компоненти економічної безпеки України» запропоновано способи консолідації

¹ З урахуванням прогнозних даних

фінансових ресурсів держави для підвищення соціальних стандартів, сформульовано рекомендації щодо формування середнього класу як основи стабільності соціально-економічної системи, розроблено концептуальні засади стратегії гарантування СцБ України. Проведене нами дослідження з допомогою пакету OnFront з використанням методу огортаючих даних (DEA-модель орієнтована на «вихід» («Дохід на одного мешканця»)), за «входи» розглядалися такі показники: рівень безробіття, рівень бідності, рівень тіньової економіки, індекс Джіні; рівень зайнятості; індекс сприйняття корупції в соціальній сфері; індекс споживчих цін) дає змогу припустити, що в економічно розвинених регіонах нашої країни меншою мірою приділяється увага показникам СцБ, дбаючи, відтак, про екстенсивний розвиток адміністративних одиниць (рис. 4).

Результати економіко-статистичних оцінок дають змогу стверджувати, що у Києві найменш ефективно протидіють загрозам СцБ, натомість найбільш ефективні заходи щодо боротьби з бідністю вживають у Закарпатській, Рівненській та Тернопільській областях. Водночас, аналіз соціальної політики впродовж останніх років із використанням того ж інструментарію DEA-аналізу свідчить, що у 2009–2014 рр. тіньова економіка та інфляційні процеси, як уже зазначалося, найбільшою мірою деструктивно впливали на показники СцБ, що вимагає невідкладного корегування напрямів державного регулювання.

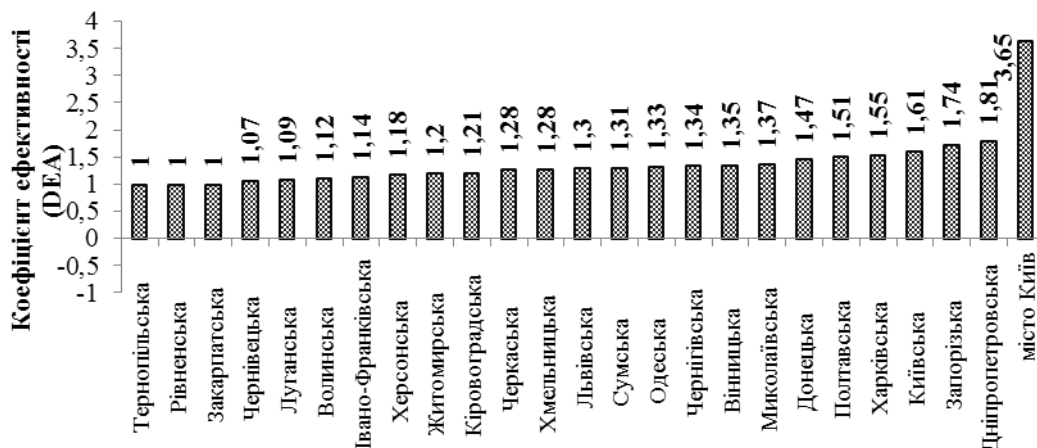

Рис. 4 Коефіцієнт ефективності (DEA) щодо боротьби з бідністю в розрізі областей України, 2014 р.

Примітка: Модель, орієнтована на «вихід» («Дохід на одного мешканця»); 1 – коефіцієнт максимальної ефективності. Розраховано за даними Державної служби статистики України, СБ, МВФ

В основу процесу формування та реалізації соціальної політики доцільно покласти механізми забезпечення рівності доступу до бюджетних благ і стимулів та систему інструментів протидії корупції, підвищення ефективності регуляторної політики із гарантуванням свободи підприємництва та конкурентності ринків. Практична реалізація прав регіонів на саморозвиток розширить можливості власного потенціалу та дасть змогу здійснити розбудову локальної інфраструктури життєдіяльності. З цією метою здобувачем пропонується формування Стратегій сталого розвитку громад, які необхідно враховувати при консолідації фінансових ресурсів на соціальні цілі у контексті реформи децентралізації, та на певних етапах формування і реалізації пропонуваної у роботі Стратегії соціальної безпеки держави (рис. 5).

Рис. 5 Етапи формування та реалізації Стратегії соціальної безпеки України

Особливу увагу нами пропонується звернути на надходження від ренти і споживання предметів розкошу, що сьогодні не спостерігається і законодавчо не достатньо регламентовано. Поряд із цим у Стратегії визначаються такі основні напрями соціальної політики: у сфері культури, житлово-комунального господарства, сім'ї, пенсійних відносин, молодіжної та гендерної політики, освіти, охорони здоров'я, зайнятості й соціально-трудова відносин. У цьому контексті, на базі інституційного підходу, обґрунтовано відсутність ефективної системи контролю за витрачанням бюджетних коштів, що посилює соціальне розшарування та збереження наднизького загального рівня оплати праці і високого рівня тіньової зайнятості, що послаблює кумулятивний ефект державної політики для забезпечення соціальної стабільності в країні з урахуванням регіональних особливостей. Одним із ключових моментів розроблення соціальної політики повинен стати дієвий механізм залучення фінансових ресурсів на соціальні цілі. Консолідація коштів має відбуватися шляхом оптимізації та підвищення фіскальної ефективності податкових пільг суб'єктам господарювання з метою виведення їх діяльності із тіні та заохочення до ведення легальної діяльності й сплати податків з доходів. З цією метою доцільно докорінно переформувати міжбюджетні відносини на засадах підвищення фінансової автономії місцевих бюджетів та раціоналізувати й упорядкувати систему соціальних видатків на основі реформування соціальної сфери й посилення цільового характеру системи пільг, субсидій і соціальних виплат.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання щодо напрямів використання соціальної компоненти для зміцнення економічної безпеки України. Результати виконаного дослідження дають змогу зробити такі висновки.

1. Шляхом узагальнення теоретичних поглядів на СцБ держави встановлено, що поняття «соціальна безпека держави» є комплексним явищем, яке полягає у її визначенні як стану соціально-економічного розвитку та властивості забезпечення відповідних соціальних стандартів, при яких досягається нейтралізація внутрішніх і зовнішніх загроз у соціальній сфері та забезпечується достатній рівень життя населення. Водночас, системний аналіз теорій безпеки не дав змоги науковцям сформулювати однозначного трактування категорії «соціальна безпека» та визначити її індикатори, що зумовило необхідність поглиблення аналізу соціальної компоненти економічної безпеки України у даній дисертаційній роботі.

2. На етапі подальших трансформацій та кризового соціально-економічного розвитку економіки України актуальною постає проблема зміцнення ЕБД загалом і її соціальної компоненти зокрема. Основною метою посилення СцБ є підтримання належного рівня якості життя населення, що дасть змогу знизити соціальну напруженість у суспільстві, досягти збалансованості функціонування соціально-економічної системи. Для підсилення комплексу ключових параметрів забезпечення стійкості до дії загроз запропоновано використання інструментарію оцінки СцБ, який полягає у доповненні Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України такими індикаторами СцБ: (1) середньомісячна номінальна зарплата; (2) частка населення зі сукупними витратами, нижчими від 75 % медіанного рівня сукупних витрат (рівень бідності); (3) наявність житлового фонду в середньому на одну особу; (4) індекс людського розвитку; (5) чисельність і частка середнього класу; (6) рівень безробіття; (7) рівень середньорічних номінальних грошових доходів на одну особу; (8) індекс якості життя; (9) багатовимірний індекс бідності; (10) індекс гендерної нерівності; (11) індекс гендерного розвитку; (12) рівень тінізації економіки; (13) індекс сприйняття корупції в соціальній сфері.

3. Використання комплексу теоретичних та економетричних методів дає підстави для висновку, що соціальна компонента відіграє ключову роль у забезпеченні економічної безпеки України, при цьому соціальні, економічні та інституційні чинники (безпека власності та функціонування органів влади; безпека ринкової інфраструктури; безпека формальних та неформальних інститутів; економічна безпека галузей, об'єднань, суб'єктів господарювання, особи; безпека трудового потенціалу; безпека соціальної сфери) знаходяться у тісному взаємозв'язку. Більше того, достатній рівень соціальної безпеки входить у систему першочергових пріоритетів держави у площині її сталого соціально-економічного розвитку, особливо в умовах глобалізації.

4. Результати емпіричних досліджень підтверджують, що найсуттєвіші загрози СцБ країни знаходяться у сфері боротьби з бідністю та зайнятості населення. Для підвищення рівня СцБ України необхідно вжити заходів, які б передбачали: (1) запровадження стимулюючих заходів оподаткування; (2) упорядкування міжбюджетних відносин для забезпечення ефективного регіонального

розподілу доходу; (3) запровадження реформи системи соціального захисту, яка забезпечить максимізацію цільового використання обмежених фінансових ресурсів на потреби соціальної політики; (4) запровадження дієвої системи фінансового моніторингу і контролю за наданням соціальної допомоги населенню; (5) створення додаткових робочих місць, скорочення рівня безробіття, що сприятиме розвитку малого підприємництва та виокремленню середнього класу, дасть змогу збалансувати попит і пропозицію робочої сили на ринку праці, а відтак підвищить доходи та рівень життя населення, а також зміцнить СцБ держави.

5. У дисертації узагальнено специфічний інструментарій дослідження чинників та факторів динаміки впливу й взаємозв'язку показників соціальної компоненти економічної безпеки та розвитку держави. У цьому контексті обґрунтовано доцільність використання методів: огортаючих даних, на основі якого доведено недостатню ефективність боротьби з бідністю, особливо у регіональному розрізі в Україні; нелінійного програмування, з використанням якого виявлено істотний вплив рівня соціальної компоненти на рівень економічної безпеки; нечітких множин та векторної авторегресії, на базі яких доведено, що високий рівень тінізації, корупції та недовготривалість політичних циклів істотно негативно впливають на рівень економічної та, зокрема, СцБ, що, своєю чергою, провокує збільшення рівня соціальної напруги та зниження доходів населення, а відтак, і якості життя в Україні;

6. Для розрахунку порогових значень показників рівня життя населення запропоновано новий метод визначення споживчого кошика з урахуванням показників якості життя, а саме: ВВП на одну особу; індексу сприйняття корупції у соціальній сфері; рівнів бідності, доходів та витрат населення, освіти, медичного обслуговування, зайнятості населення, забезпечення житлом, що дозволить більш комплексно дослідити добробут населення та ідентифікувати його відносно представників середнього класу.

7. На підставі компаративного аналізу різноманітних підходів до еволюції поглядів на соціальну функцію державного управління та теоретичних аспектів соціально-економічного розвитку у період трансформацій запропоновано удосконалення процесу забезпечення СцБ через запровадження додаткових механізмів застосування управлінських рішень. Зокрема, розроблено комплексну систему заходів щодо зміцнення соціальної компоненти економічної безпеки через підвищення соціальних стандартів, запровадження адресності соціальних виплат через визначення порогових значень індикаторів, загроз СцБ, а також розробку рекомендацій збалансування соціально-економічної системи держави шляхом досягнення макроекономічної рівноваги та ефективного здійснення стабілізаційної політики методом «чотирикутника» Парето, сутність якого полягає у відповідальності держави за помірне і стабільне економічне зростання ВВП (3–4%); низький рівень безробіття – 3–7%; стабільність цін та грошового обігу – 1% у рік; зовнішньоекономічну рівновагу – позитивне або збалансоване сальдо.

8. Результати використання рестроспективного аналізу свідчать, що посттрансформаційний та кризовий етап соціально-економічного розвитку України характеризується глибокою деформацією механізму державного управління, невизначеністю моделі соціальної політики держави, відсутністю системного підходу до формування державних соціальних гарантій та сучасного

інструментарію вибору пріоритетів соціальної політики та механізмів її реалізації, низькою ефективністю соціальних програм, а також недосконалістю нормативно-правового забезпечення у сфері соціального захисту, що проявляється у відсутності довгострокової соціальної стратегії, у надто низькому рівні життя населення та у зниженні рівня соціальної безпеки держави, що спричинило велику кількість загроз ЕБД та супроводжувалися стратифікаційними перетвореннями, створенням якісно нової класової структури трансформаційного суспільства – середнього класу, який автор визначає, як економічно активну соціальну групу населення, яка володіє високим інтелектуальним та інноваційним потенціалом, високою професійною освітою та кваліфікацією, має достатній рівень матеріального забезпечення та платоспроможності, користується власним рухомим та нерухомим майном, усвідомлює свої соціально-економічні інтереси, формує моральні стандарти та суспільний порядок, а також виступає стабілізатором суспільства і соціального порядку.

9. На етапі кризи визначальна роль належить сприянню з боку держави реалізації національних соціальних програм, консолідації фінансових ресурсів держави для підвищення соціальних стандартів шляхом удосконалення законодавства, спрямованого на підвищення соціально-економічного розвитку України. У роботі запропоновано концептуальні основи розроблення Стратегії соціальної безпеки України, зокрема: підвищення рівня та якості життя населення; зниження соціальної напруги в державі шляхом забезпечення ефективної діяльності державних, економічних, суспільних інститутів задля захисту соціальних спільнот від зовнішніх та внутрішніх загроз; запровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України з соціально-економічної кризи; впровадження передових науково-технічних інновацій; відновлення макроекономічної стабільності; забезпечення стійкого зростання економіки; створення сприятливих умов для ведення господарської діяльності на основі формування середнього класу та прозорості податкової системи; захист приватної власності; забезпечення чесного і неупередженого правосуддя; впровадження ефективних механізмів протидії тінізації економіки та корупції.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ (10,36 д. а.)

Монографії (2,56 д. а.)

1. Вінчук М. В. Сучасні тенденції управління розвитком організаційно-економічних систем (новий погляд): монографія / М. В. Вінчук; кол. авторів; за ред. Р. Р. Тіміргалєєвої. – Сімферополь: ВД «Аріал», 2014. – 662 с. – С. 14–29; 497–523 (1,31 д.а.).

2. Вінчук М. В. Актуальні проблеми сталого розвитку економіки України: колективна монографія / М. В. Вінчук; кол. авторів; за ред. Р. І. Тринька та Я. С. Піцура. – Львів: Ліга–Прес, 2014. – 508 с. – С. 175–204 (1,25 д.а.)

Статті у наукових фахових виданнях України (2,86 д. а.)

3. Вінчук М. В. Місце демографічної сфери в системі забезпечення соціально-економічної безпеки України / М. В. Вінчук // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: збірник науково-технічних праць. – Львів: РВВ НЛТУ України, 2011. – Вип. 21.8. – 380 с. – С. 177–185 (0,36 д. а.).

4. Вінічук М. В. Соціальна політика у системі економічної безпеки України / М. В. Вінічук // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: збірник науково-технічних праць. – Львів: РВВ НЛТУ України, 2012. – Вип. 22.13. – 408 с. – С. 151–157 (0,29 д. а.).

5. Вінічук М. В. Бідність в Україні: проблеми оцінки та методи подолання / М. В. Вінічук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна: збірник наукових праць. – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – Вип. 2. – 436 с. – С. 38–58 (0,42 д. а.).

6. Вінічук М. В. Регулювання зайнятості населення як механізм забезпечення соціальної безпеки держави / М. В. Вінічук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна: збірник наукових праць. – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – Вип. 1. – 344 с. – С. 21–33 (0,50 д. а.).

7. Вінічук М. В. Теоретичні аспекти соціально-економічного розвитку у період трансформацій / М. В. Вінічук // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: збірник науково-технічних праць. – Львів: РВВ НЛТУ України, 2013. – Вип. 23.14. – 400 с. – С. 126–135 (0,36 д. а.).

8. Вінічук М. В. Роль стабілізаційної політики держави у зміцненні соціальної безпеки на посттрансформаційному етапі розвитку економіки / М. В. Вінічук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна: збірник наукових праць. – Львів: ЛьвДУВС, 2013. – Вип. 2. – 360 с. – С. 18–28 (0,42 д. а.).

9. Вінічук М. В. Формування середнього класу як основа стабільності соціально-економічної системи / М. В. Вінічук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна: збірник наукових праць. – Львів: ЛьвДУВС, 2014. – Вип. 1. – 308 с. – С. 12–29 (0,36 д. а.).

10. Вінічук М. В. Соціальні аспекти регулювання економічної безпеки України / І. В. Бойчук, М. В. Вінічук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна: збірник наукових праць. – Львів: ЛьвДУВС, 2015. – Вип. 1. – 268 с. – С. 12–28 (0,15 д. а.).

***Статті у виданнях, що включені
до міжнародних наукометричних баз (0,29 д. а.):***

11. Вінічук М. В. Консолідація фінансових ресурсів держави для підвищення соціальних стандартів / М. В. Вінічук // Молодий вчений. – 2015. – № 9 (24). – 178 с. – С. 50–54 (0,29 д. а.).

Статті у періодичних виданнях інших держав (2,02 д. а.):

12. Виничук М. В. Денежные доходы населения как инструмент регулирования социальной безопасности и социально-экономического развития страны / М. В. Виничук // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук: журнал научных публикаций. – М.: Литера; Институт Стратегических Исследований. – 2014. – № 06 (55) – июнь. – Ч. I. – 356 с. – С. 222–225 (0,13 д. а.).

13. Виничук М. В. Социальная защита населения в системе укрепления социальной безопасности государства / М. В. Виничук // Информатика, математическое моделирование, экономика: сборник научных статей по итогам Пятой Международной научно-практической конференции (г. Смоленск, 11–15 мая 2015 г.): в 2 т. – Т. 2. – Смоленск: Смоленский филиал Российского университета кооперации, 2015. – 349 с. – С. 106–111 (0,21 д. а.).

14. Виничук М. В. Социальный контроллинг в системе укрепления экономической безопасности государства / М. В. Виничук // Информатика, математическое моделирование, экономика: сборник научных статей по итогам Третьей Международной научно-практической конференции (г. Смоленск, 22 апреля 2013 г.): в 3 т. – Т. 3. – Смоленск: Смоленский филиал АНО ВПО ЦС РФ «Российский университет кооперации», 2013. – 191 с. – С. 43–47 (0,17 д. а.).

15. Виничук М. В. Социальная безопасность в системе экономической безопасности государства / М. В. Виничук // Роль регионов в условиях цивилизационного выбора России: исторический опыт, проблемы, перспективы: материалы Всероссийской научно-практической конференции (г. Уфа, 17 мая 2013 г.) / ГБНУ ИГИ РБ. – Уфа: Мир печати, 2013. – 356 с. – С. 62–68 (0,29 д. а.).

16. Виничук М. В. Эволюция взглядов на социальную функцию государственного управления / М. В. Виничук // Актуальные проблемы управления экономикой региона: материалы X Международной научно-практической конференции (23–24 мая 2013 г.) / ред. кол.: И. В. Федосеев (отв. ред.) и др. – СПб.: СПбГЭУ, 2013. – 224 с. – С. 148–153 (0,25 д. а.).

17. Виничук М. В. Место социального контроллинга в системе социальной безопасности государства / М. В. Виничук // Актуальные проблемы и направления социально-экономического развития Республики Беларусь: материалы III Междунар. науч. конф. молодых ученых (г. Минск, 24 мая 2013 г.) / редкол.: А. В. Червяков и др. – Мн: НИЭИ М-ва экономики Респ. Беларусь, 2013. – 270 с. – С. 141–142 (0,08 д. а.).

18. Винічук М. В. Соціальна складова економічної безпеки держави / М. В. Вінічук // Naukowa myśl informacyjnej powieki – 2011: materiały VII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji (7-15 marca 2011 roku) – Volume 7. Ekonomiczne nauki. Państwowy zarząd. – Przemysł: Nauka i studia. – 112 str. – S. 94–96 (0,13 д. а.).

19. Вінічук М. В. Соціальна політика в контексті сталого розвитку держави / М. В. Виничук // Aktualne problemy nowoczesnych nauk – 2012: materiały VIII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji (7–15 czerwca 2012 roku). – Volume 13. Ekonomiczne nauki. – Przemysł: Nauka i studia. – 112 str. – S. 56–58 (0,13 д. а.).

20. Вінічук М. В. Аналіз стану та динаміки основних індикаторів соціальної безпеки України / М. В. Вінічук // Бъдещето въпроси от света на науката: материали за 8-а международна научна практична конференция (София, Болгария, 17–25 декември). – Т. 19. Закон. Държавна администрация. – София: «БялГРАД–БГ» ООД, 2012. – 80 с. – С. 5–8 (0,17 д. а.).

***Тези доповідей за матеріалами конференцій та публікацій
в інших виданнях (2,63 д. а.):***

Позиції 21–40.

АНОТАЦІЯ

Вінічук М. В. Соціальна компонента економічної безпеки України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки). – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України. – Львів, 2016.

Дисертаційна робота присвячена удосконаленню теоретико-методичних засад, обґрунтуванню прикладних рекомендацій щодо зміцнення рівня соціальної компоненти економічної безпеки України. У роботі досліджено концептуальні підходи до оцінювання рівня СцБ держави через доповнення офіційних Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України наступними показниками: середньомісячна номінальна зарплата; частка населення зі сукупними витратами, нижчими від 75 % медіанного рівня сукупних витрат (рівень бідності); наявність житлового фонду в середньому на одну особу; індекс людського розвитку; чисельність і частка середнього класу; рівень безробіття; рівень середньорічних номінальних грошових доходів на одну особу; індекс якості життя; багатомірний індекс бідності; індекс гендерної нерівності; індекс гендерного розвитку; рівень тінізації економіки; індекс сприйняття корупції в соціальній сфері, що, порівняно з пропонованими, дозволяє здійснити комплексний моніторинг досліджуваного явища та завчасно формувати заходи з мінімізації негативних впливів; визначено місце СцБ в системі ЕБД. Завдяки емпіричному аналізу систематизовано й оцінено основні загрози у соціальній сфері на макрорівні; проаналізовано динаміку грошових доходів населення як інструменту регулювання СцБ; визначено джерела консолідації фінансових ресурсів держави для підвищення соціальних стандартів. На основі теоретичних та емпіричних досліджень запропоновано підходи до формування середнього класу як основи стабільності соціально-економічної системи; розроблено концептуальні засади стратегії гарантування соціальної безпеки України.

Ключові слова: соціальна компонента економічної безпеки, індикатори, бідність, безробіття, державне регулювання, стратегія забезпечення соціальної безпеки.

АННОТАЦІЯ

Виничук М. В. Социальная компонента экономической безопасности Украины. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 21.04.01 – экономическая безопасность государства (экономические науки). – Львовский государственный университет внутренних дел МВД Украины. – Львов, 2016.

Диссертационная работа посвящена совершенствованию теоретико-методических основ, обоснованию прикладных рекомендаций по укреплению уровня социальной компоненты экономической безопасности Украины. В работе исследованы теоретико-методологические подходы к оценке уровня социальной безопасности государства; определено место социальной безопасности в системе экономической безопасности государства. Благодаря эмпирическому анализу систематизированы и оценены основные угрозы в социальной сфере на макроуровне; проанализирована динамика денежных доходов населения как инструмента регулирования социальной безопасности; определены источники консолидации финансовых ресурсов государства для

повышения социальных стандартов. На основе теоретических и эмпирических исследований предложены подходы к формированию среднего класса как залога стабильности социально-экономической системы; разработаны концептуальные принципы стратегии обеспечения социальной безопасности Украины.

Усовершенствовано категорию «социальная безопасность государства», которая определена как состояние развития и свойство достижения соответствующих социальных стандартов, при котором достигается нейтрализация внутренних и внешних угроз в социальной сфере и обеспечивается высокий уровень жизни населения, что позволяет уточнить объект безопасности – социальную сферу, а следовательно, более четко объяснять процессы взаимодействия компонент социальной безопасности и разработать соответствующий инструментарий укрепления экономической безопасности государства. Предложено дополнения Методических рекомендаций расчета уровня экономической безопасности Украины индикаторами социальной безопасности (в частности: среднемесячная номинальная зарплата; доля населения с совокупными затратами ниже 75% медианного уровня совокупных расходов (уровень бедности); наличие жилищного фонда в среднем на одного человека; индекс человеческого развития; численность и доля среднего класса; уровень безработицы; уровень среднегодовых номинальных денежных доходов на одного человека; индекс качества жизни; многомерный индекс бедности; индекс гендерного неравенства; индекс гендерного развития; уровень тенезации экономики; индекс восприятия коррупции в социальной сфере), что дает возможность комплексно оценить уровень социальной безопасности и заблаговременно формировать меры по минимизации этих рисков.

Ключевые слова: социальная компонента экономической безопасности, индикаторы, бедность, безработица, государственное регулирование, стратегия обеспечения социальной безопасности.

SUMMARY

Vinichuk M. V. Social Component of Economic Security of Ukraine. – Manuscript rights reserved.

Dissertation for the degree of Candidate of Economic Sciences, specialization 21.04.01 – National Economic Security (Economic Sciences). – Lviv State University of Internal Affairs MIA of Ukraine. – Lviv, 2016.

This dissertation is dedicated to improving theoretical and methodological foundations and making a case for applied recommendations concerning the social component of economic security of Ukraine. The study focuses on theoretical and methodological approaches to assessing the level of national social security and defines the place of social security within the economic security system. Based on empirical analysis, major threats and risks in the social sector at the macro level have been systematized and reviewed; the dynamics of cash income as an instrument for social security regulation has been addressed, and sources of consolidation of national financial resources to improve social standards have been identified. Relying on theoretical and empirical research, approaches to the formation of the middle class as the foundation of stability of the social and economic system and conceptual bases of strategies to guarantee social security of Ukraine have been suggested.

Keywords: social component, economic security, indicators, poverty, unemployment, government regulation, social security strategy.

Підписано до друку 11.03.2016 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 26-16.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.